

КОНТРОЛЬНЫЕ ЛИСТЫ
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Итого, пред. выдано _____

24.03.23-2640

АВАНТО 5010 — 15 000 000

МУУШАН ҺӨРӨ

С(КЭДИМ)
М 93

ТЕЕГИН САЛЪКН

1/3
11/21

49

МУУШАН ҮЭРЭ

С/Колл
М93

ТЕЕГИН САЛЪХН

ШУЛГУД, ДУД, ЙӨРӨЛМҮД

788897
pic

ЭЛСТ
РИП "БОТХН"
1995

ББК 84.3

М

*Сборник стихов "Степной ветер"
издается к 70-летию со дня рождения
калмыцкого поэта Г. М. Мушаева.*

Все права сохранены за издателем П. Г. Мушаевой
Литературный агент в России Е. А. Буджалов

Спонсоры издания:

Представительство Президента Республики Калмыкия
Кетченеровского района, Администрация совхоза и фермы
поселка "Ергенинский" Кетченеровского района.

По их решению тираж сборника стихов поэта Гаря
Мушаева бесплатно распределяется по школам Республики
Калмыкия.

- © П. Мушаева, Филадельфия, США, 1995 г.
- © Оформление форзаца автора, ФРГ, Мюнхен, 1962 г.
- © Предисловие, Егор Буджалов, Элиста, 1995 г.
- © Слово об авторе, Л. Инджиев, Элиста, 1995 г.
- © Послесловие, С. Минкеев, Кетченеры, 1995 г.

ЦАГНЬ ИРХЛЭ...

Кесг арвад жилин туршарт күчн-чидлэн үзүлж,
орн-нутгиннь оln-эмтэн дажрж бөөсн КПСС
кесн килнцнь дүүрэд, каарч одв. Социализм,
дарунь күүни чирэтэ Социализм, дарунь Комму-
низм оln жилдэн тосхж йовсн СССР бас тер мет
сөөһэн хөөж одв. Үксн диктатурин орчд үүдсн
демократь одачн нилх, бийэн дааж босад уга.
Оln-эмтнд сулдан бөөлһн болн илднь келлһн
учрад, өдр ирвэс чинө-чидл авад өргжэд йовна.

Иим хуврлт ирснэс иштө оln-эмтнэ ухан,
седкл, керг, күсл хамг урднь тахрлж, бөржөсн
идейн-политическ төмр чодрөс сулдв. Урднь оln-
эмтнэс холд дарата бөөсн, долан оньсин ца далдлж
бөржөсн КПСС-н нуувчин болн тас нуувчин архивн
документе илдэд, "Известия", "Труд", "Комсо-
мольская правда" газетмудин халхст барлгдал,
олна оньгт тусхагдв. "Троцкий", "Сталин", "Ле-
нин" гидг нертө дегтрмуд туужч Д. Волкогонов
бичж барас харһв.

Нег ямаран чигн орн-нутгт, нег ямаран чигн
парть орчлң деер бөөх цуг келн улсин туужд мана
Коммунистическ партьла өдлөр эврө орн-нут-
гиннь эврө оln-улсан хөөр-бөөр угаһар түүрмд
хаасн, лагерьт хашалсн, хаж алсн, кесг келн улсиг
бөөсн һазраснь күчөр киитн һазрур нүүлһэд
көлдөж, харһнулж, алсн юмн угань эн архивн
документсэс болн деер келгдсн дегтрмүдэс медгдв.

Мана му заята орн-нутгт суддан бөөлһн болн илднь келлһн учрснас иштә Муушан Һәрән болн нань чигн һазадын орнд бөөһөд бичж, үүдәж йовсн улсын нерд болн үүдәврмүд нар үзж, хальмг улсиннь умшачиртан күрч, чикнә хужринь, санан-седклинь ханһаж йовснь эн.

Муушан Һәрә Үкр жилин Туула сарин (январь) нөөмнд, хальмг улс мацг бөрдг өдр, угата Муушан Мукулян өрк-бүлд доладгч үрнә болж Көтчирә улусин Ергени хотнд төрсн бөлдг.

Бичкнәсн дегтр умшхдан дурта, орс келндөн төв, сурһульдан сүзгөн гусхадг төлөдөн эврә настанр дундан күндтә, эк-эцкдөн, өөрхн төрл-садндан эңкрөр өснә. "Күлг болх — уңһнасн, күн болх — баһасн" гинһөд хальмг үлгүрт келгддгөр, Муушан Һәрә бичкнәсн авн Пушкинә, Лермонтовин үүдәврмүд йир соньнар, шүлгчин бичсн дүр цацаһан тодлгдмар, орс келәр чеежәр умшхдан дурта бөөсми. Тедү мет сөөнәр эврә төрскн келәри хальмг улсин хуучна уг дуудт, тууж-түүкд, тууль болн үлгүрмүдт сул цаган цугтнь өгдг, хальмг улсин алдр "Жаңһрин" арвин негн бөлгиг амлж чеежәр дуудг бөөж.

Муушан Һәрә миңһн йисн зун дөчн хойрдгч жилд арвин классан "Күндлһннә һашгар" ачлгдж төгсөнә.

Дарунь халта дөөнә хаалһ Ергенә хотн десгөр дөврөд, фашистһрин цергүд Сталинград темцөд һарна. Немшин церг хәрү цухрдгнь — цухрна.

Сталинград балһснд бүслгдснәс үкһнь — үкнә, кел бөргддгнь — бөргднә. Эн цагла хәрү цухрсн немшнр хальмг баһчудыг бийлөһөн авад һарна. Тиигәд зовхин үүләр Муушан Һәрә миңһн йисн зун дөчн һурвдгч жилин чилгчәр Мюнхен балһсна өөр шидр бөөсн "Шлайсхайм" гидг нертә лагерьт тусна.

1945 жил, дән төгөснә дару, тер лагерь американцирин медлд орад, нерән соляд, лагерь ДП гиж нердгднә. Муушан Һәрә, шишлц техническ медрл уга төлөдөн оln бөөрнд орад, хар көдлмш кенә. Болв жирһл амаран болв чигн, учрсн тату-тартг дааһад, өрк-бүлөн асрад, күнд бөөдлиг тесәд һарна.

1949 жилин хаврар эн лагерьт бөрөнд бөөсн хальмгуд дунд Муушан Һәрә Женя гидг нертә күүкнлө харһна, дарунь нег-негндән дурлад, ханьцад өрк-бүл өндөлһнә, цагнь күцөд көвүн һарна. Дорж гидг нер өгнә. Дарунь күүкн үрн төрнә. Нерн — Пурма.

Төрсн, өсөд-бөссн һазрасн холд, төрл-төрснәсн һанцар, күүнә һазрт йовна гисн — икл уудьврта, дугу хөвтә бөөдл. Учр тиим болсар, Муушан Һәрә, седклининь уудьврн һарһад, чикнәннә хужран ханһаһад, уханднь, тоолвртнь төөнрсн тоотан шүлгүдт буулһна. Өөрән бөөсн хальмг күүкд-көвүдт, хөөннь болхла, медәтә әмтнд умшдг болна. Муушан Һәрән бичсн шүлгүд сонссн, энүнәс баһ бишәр эңкр һазран, санж йовх хальмгуд уудьврт

булагдж, эс гиж байрт бэргдж, седкл алдж со-
ндсг болна.

— Чи, Гэрэ, бичдгэн, "Жаңһр" дуулдган бичэ
хай, чамд деерос Бурхи билг заяж. Бичэд оркад
бэ. Цаг гидг юмн негэр бээдмн биш. Цагнь ирхлэ,
цаасн деер буусн шүлгүдчн цөөки маднд биш, цуг
хальмгудт күрч, теднд байр үүдөх, — гиж Нимэ
Чурюмов келтэ, — гиж Женя келнэ.

Медрлтэ үүрин келсэр, Муушан Гэрэ тер
цагасн авн эжлөд үүдэсн шүлгүдэн шуулдган уурад,
цааснд бичэд, эңкр иньг Женядан, өөрк улстан
умшна дару онц цуглулад, хадһлдг болна.

Муушан Гэрэ морн жилин (1966 ж.) мөрн
сарин (апрелин) арви һурвнд (зурһанд) һал болсн
настадан гемин үүлөр Мюнхен балһснд үүдөлһнэ
өргн хаалһдан орж йовсн цагтан өңгрнэ. Болв
энүнэ бичэд үлдэсн төв шаху шүлгүд, магнито-
фонд келэд бичүлсн "Жаңһрин" бөлгүд, энүнэ
шүлгүдт айс орулад дуулж йовсн соньн дууднь
гергөнөннь — Женян болн көвүн күүкн хойриннь
нилчөр эндр өдр күртл хадһлгдад, оln маднд,
хальмг улст күрч ирснь эн гиж темдглх кергтэ.

Медрлтэ Чурюмов Нимөн төвдгч жилмүдт
келсн: "...Цагнь ирхлэ, цаасн деер буусн шүл-
гүдчн цөөки маднд биш, цуг хальмгудт күрч,
теднд байр үүдөх..." — гиснь күңж йовна.

Өрөсән Федерацид болн Хальмг таңһчд их
хуврлт учржахас иштэ дөчн-төвн жилмүд хооран
күүнэ һазрт, һазадын орн-нугтт бөөхдөн бичсн

Муушан Гэрэн шүлгүдэс цөөкнь "Теегин герл"
журналын халхст барлгдж, хальмгин умшачнрин
оньгт тусхагдла.

Эн барлгджах шүлгүдт бидн ямаран чигн.
чиклвр орулж бөөхшвидн. Эднэ учр-утхнь, кев-
янзнь, келхэр седсн ухан-седклнь мел бийиннь —
авторин. Дөкөд нег ончтань: Мана редакц Муу-
шан Гэрэн үүдөврмүдиг үнлхэс, шалһхас, тату-
тартгинь зааж бичхэс бас бийэн бэржөнөвидн.

Хальмг таңһчин оln умшачнр умштха, үнлтхэ
гиж ицсн деерөн, эврөннь ухан-седклөн манд
бичтхэ гиж нөөлж бөөнөвидн.

Буджала Егор, бичөч.

Ш У Л Г У Д

ТЕЕГИН САЛЫКН

Төрсн таласм һарсн
Теегин салыкн, ирич.
Терз тусм ишкрсн
Таалмжта дууһан дуулыч.

Көкрсн теегимм тускар
Ке-сәәхнөр дуулыч,
Каңкнрсн эрвнгиннь үнринь
Күргөд авад ирич.

Таньдг цецгәсимм үнрәр
Төркө зүрким цадхич,
Төрсн теегим маггад,
Тууль нанд келич.

Тенсн өнчн цогцим
Теврөд арһул саатулыч;
Тосад зогсхлам, чирөһим
Таалад үнөр өкөрлич.

Уульхлам, чеежимм зовлциг
Үнтө ээждм күргич,
Үзсн-соңссн хамган
Үнднһ күргөд келич.

Төрсн таласм һарсн
Теегин салыкн, ирич,
Терздм ирөд дуулгсн
Таалмжта дууһан дуулыч.

7. 07. 1946 ж.

О, ветер, питомец степей,
Прильни, будто вестник, к окну,
Любимую песню навей,
Ту песню... про нашу страну.

Воспой и полынь, и ковыль,
Светло и влюбленно воспой,
Чтоб краски и запах как был,
Как явь вознеслись надо мной.

Знакомых цветов аромат
Пусть сердце мое усладит,
Пусть сказки задумчивый лад,
Про степи со мной говорит.
Я выйду к тебе, приласкай,
Я очень устал, не гони!
Печаль мою выплакать дай,
Сном, как крылом, осени!

Для мажоры все сограде:
И шум, и ласка, и шепот, и стон
Скажи ей, будь ближе, неси,
Видишь, мне степи мои поклон.

О, ветер, питомец степей,
Прильни, будто вестник, к окну,
Любимую песню навей,
Ту песню... про нашу страну.

Т. Музал

Факсимильный перевод автора.

О, ВЕТЕР...

О, ветер, питомец степей,
Прильни, будто вестник, к окну.
Любимую песню навей,
Ту песню, про нашу страну.

Воспой и полынь, и ковыль,
Светло и влюбленно воспой,
Чтоб краски и запах как был,
Как явь вознеслись надо мной.

Знакомых цветов аромат
Пусть сердце мое усладит,
Пусть сказки задумчивый лад,
Про степи со мной говорит.

Я выйду к тебе, приласкай,
Я очень устал, не гони.
Печаль мою выплакать дай,
Сном, как крылом, осени.

Для матери все сохраняя:
И лицо мое, и голос, и стон
Скажи ей, что видел меня,
Что эти стихи мой поклон.

О, ветер, питомец степей,
Прильни, будто вестник, к окну,
Любимую песню навей,
Ту песню... про нашу страну.

БИЧЭ ЗОВ

Өңгрсн цагиннь
сөөхн жирлэн
дотран санхч;

Өнр зүркнөмм
цевр – өрүнд
санн-санн ханхч.

Бичкихин зуур
зүркн деерчн
зовлц хурх,

Болв, күрхөр
седөд ухалсндчн
зүүдчн күрх.

Күцл болсн
жирлчн хөвөрчн
ирх бас,

Күчриг зуг
бульгисн чееждөн
багтадгиг дас.

Болх, учрх
чини иньг —
бүгү хаалһ;

Бийнь хөвдөн
болн оln
Деедстөн даалһ.

Күцлөн күцхин
хальтраха хаалһар
болһаж мөрд.

Кергл билцгим...
герөслж хадһл —
бичө март.

Герлтө амулц
олхла чини
бийинчн кишг.

Наха хадрснь
назрт һанцар
бичө ишк.

Батта иньгиннь
өрүн мөнк
иткл кед,

Билцгим хөлөхлөрн
намаг бийлөрн
йовхиг мед.

Учрсн иньгтөһөн
седкл тааслцхларн
намаг мартхч;

Урдин төвсн хөвдөн
һундад уульхларн
намаг санхч.

Менд йов,
үнтө иньгм,
менд йов!

Мана эн
һашута хөвд
бичө зов!

1945 ж.

Б И Ч Г

Нерэдсн шүлгим кедэд
Нүднн тана гүүх,
Зүүдэн келсим медэд
Зүркнн өмтөхнөр урсх.

Ноһа дахж харгсн
Нильх цецгө минь,
Седкл – зүрким эзлгсн
Сөөһин зүүдн минь.

Хамг седклөн келхлөм
Хөрү бичө цоктн,
Бүлөкн үмслһөн илгөхлөм
Буру бичө гитн.

Зург болгсн цогцтн
Зүүдндм оньдин ирөтө,
Менрүлсн зүрким авлгсн
Мөңк сөөхн чирөтө.

Эрк, жөөлн хөлөцтн
Эс өвдкөгсн авта,
Чисм хар нүдитн,
Чирөһитн үмсхм лавта.

Үмснөв, шахнав, зуунав,
Ухаһан геенөв, харһцнав,
Шимнөв, шимичн уунав,
Согтнав, ким давхцлнав.

Үзгимм үзүр торлзад
Ирвөтрж махмудм чичрв,
– Көөркм, – гиж өкөрлөд
Ке шүлгөн нерөдүв.

1946 ж.

ХОЙР СУУДР

Назрас зөвөр зааград
 Герлтө сар мандив.
 Мөңглж теегиг цутхад
 Манурад тогтун үсэrv.

Өкөр иньгм архул
 Өөрдөд чикндм шимлдв,
 Өвдл уга өмтөхнөр
 Өрчдм зүркм урсв.

"-Итк", - гиж архул,
 Иньгөн теврэд өкөрлүв,
 Бичкн наадхамм нүднд
 Бүлөкн инөдн наадv...

Удл уга сар
 Уругшан назрур шухив,
 Өрүн серүкн салькн
 Өрчдк зүрким сергөv.

1946 ж.

* * *

Өөх, ичх, эмэхиг
 Өдлөр, тепигнь үзүv,
 "Үзхүv чамаһан" гих
 Ухата йовад йовув.

Төвсн хөвөсн давдгар
 Теңгр-бурхд заяхш,
 Алтн делкөд сансарн
 Амр бөөж болхш.

Темдгтө өкөр, иньгм.
 Тачал зүркндм болвч.
 Көөркм, генөртө, зовлңгта
 Күцл болж хоцрвч.

Альвн зүркнөм күцл,
 Амр менд йов.
 Йиртмжд генөртө, зовлңгта,
 Яахv? Һашута хөv.

1946 ж.

Т Е Е Г М

Унтхлам,
зүүдндм хувргсн тачал;
Ухалхлам,
цогцим сергэсн күцл;
Уйдхлам,
ицгтө бат түшг;
Урудхлам,
оньдин күдр тулг;
Келхдм,
седклим таалгсн эк;
Кучлхлөм,
селвгөрн дөнсн эцк;
Өмнм,
хаалхим сарултхсн нарн
Ардм
цещгэлгч дүүнримм нерн.

Эндрк тоолвримм цег,
Энкр мини тег,

Чамаһан дотран санхнь,
Чидлм немгдөд сүрөлкнөв,
Үзхинь нег гихнь –
Уутьрад, чеежм бүтнө.

Күр, үг һархла,
Кезэчн чамаһан буульнав,

Зүүдндөн зөрмдөн орхла,
Зовад һанцар уульнав,

Живртө үгмүдөр чимөд,
Жинсн айсар дуулнав:

У-өргн Теегм –
Уурган көкүлсн ээжм!

* * *

Өрүн, цевр седкл
Өмрлүлж зүркндөн батлай.
Буйнта, кишгтө, өглігтө
Болж Багштан шүгий.

Зүркн деерм бидн
Зурхан зүүлин амулң,
Седклим жөөлрүлж таалгсн
Сөн төрин үндсн.

Маңна деерм бидн
Мах-налын күчн.
Ора деерм бидн
Очр-Ваанин күчн.

Бурхн номин өрүһөр
Будга хамгиг сарулдхий,
Седклин гүн сурһуляр
Сохрт герл орулуй.

14. 07. 1947 ж.

* * *

Ғашута жирһлүрн хөлөхнь
Ғанцхн күңл, тачал,
Нольмсн, зовлң, өөмиг...
Нань юмн уга.

"Алтан уулд күрөд
Амрад жирһөд однав,
Зөрмдөн санаһарн нисөд
Зүн Ғарт күрнөв".

"Эс гиж шудтан
Элстд күрөд ирнөв,
Тендөсн адуна мөрөр
Төрсн хотнур хөрнөв".

"-Көвүм! – гиж байрлад
Көгшн ээжм тосна,
Бүдрн йовж гүүһөд
Бичкн дүм аашна".

Гентки тоолвrm тархла
Германьд бөөхөн үзнөв.
– Ганцхи күцл – гиж
Нашутаһар дотран саннав.

20. 04. 1947 ж.

* * *

Дүмбр теегимм сөөхлө
Дун уга тагчгч,
Төвшүртө болчкад ичг
Тевчнһү жөөлн седклтөч.

Ухаһан танюлдг уга
Уул хальмг авьястач,
Эрк, саг, үргмтхө
Элгсг теркө цоцтач.

Адһм угаһар цоклсн
Альвн итклтө зүрктөч,
Чиклөд хөлөсөн хөөлүлдг
Чилм хар нүдтөч.

"– Бамб цецгөт", – гиж
Би таниг өкөрлнөв;
"–Халхасчн үмسخинь", – гиж
Халурхж дотран бүтнөв.

1947 ж.

* * *

Бичкн бор богшурһа
Буурлда деер суув,
Бамб цецгә өөрһь
Болвсн болсар һаңхв.

Айста богшурһан дунь
Аһар сергәж жиргв.
Сәәһн өкәр цецгөнһь
Соңсхш, зүркн угадв.

Зүүднд оришго сәәһнд
Зүркн юңгад угав?
Хамдан хөвөн хувацх
Хөв юңгад угав?

7. 06. 1947 ж.

* * *

Өңгрсн сәәһн цаган
Гейүрж сандг болхч,
Өмнөсчн аашх өдрмүдөн
Дәмсж күләдг болхч.

28

Зүүдндөн намаг үзн,
Зургим хөлөдг болхийч?
– "Хама йовнач?" – гиж
Харм төрдг болхийч?

Эс гиж талдан
Энкр иньг олвч?
Уханчн таньгдш уга
Ондан күн болвч?

Герәслсн зургим хөлөчкөд,
Үочкнад инөж бөөхийч?
Шин иньгөн иткүлхәр,
Шуулад хайж оркснийч?

Болв, йовсн һазртан
Бүтн-бүлөн йов.
Намаг ухалдг болхла,
Нанд бичә зов.

26. 06. 1947 ж.

29

* * *

Дорж-Нөрөн Саңһж
Дегэд цевр-цер.
Ик өөрөр нульмчкад
Ишкэд билжлж оркна.

Эс гиж оньдин
Эрүл бөөсөр бөөнө.
Бөөсн бийнь киртө,
Бальчгла хутхлдсн йовна.

Һаза, кеер, гертән
Һарч ирчкнө – дурндан.
– Энтн хажһр, – гихлө –
Эрүлв би, – гинө.

Немш гергд хөөһөд
Наклзад һарад йовна,
Селвг өгөд эвлхлө
– Согту бишв, – гинө.

Маңһдуртнь мел эрүл
Мелтөһөд гертән сууна,
Тер туужинь келхлө,
– Төрүц медхшв, – гинө.

Барш кехөр дөкөд
Бааврмуд төгөлөд һарна,
Һууль һууһад, бөгдиһөд
Гермүдин үүдд цокна.

Баршан кеж оркад
Бас әркән ууна,
Саак бальчгла хутхлдсн
Согту бишөр йовна.

21. 07. 47 ж.

* * *

Меклгдчкөд, зовж бөөнч?
Мел бичө һундрх.
Хөөрлж, хармлж, тачаж,
Хөвөсн бичө цөкр.

Ирх чини хөвчн
Ил биш, дүрөтө.
Байрлх цагчн чигн
Бас дараһарн учрх.

18. 08. 1947 ж.

***

– Худл, – гиж үгим
 Хэрү бичэ цок.
 – "Тадн залус..." – гиж
 Төрүц бичэ алмац.

Өрчөсн зүркөн суһлад,
 Өгч болдм болхла,
 – Эн, хэлэ! – гиж
 Эврэн үзүлх билэв.

Кенд однач, хөвчн –
 Күнкл Бурхдин харт,
 Болв зуг, иньг,
 Бичэ намаг март.

2. 11. 1947 ж.

***

Нарна ээвр тосад,
 Нилх цецгө тининө,
 Намчнь төвгдж сарсаһад,
 Негл инәси болна.

Нарн сууж одхла,
 Намчнь цецгән атхлдна.
 Гейүрсн бөөдлтө, көөрк,
 Газрур толһань өкөнө.

Мандлгсн мөңгн сариг
 Мел цецгө керглхш.
 Негхн өвдкүртө, тачалта
 Нарн һархиг күлөнө.

Иньгм, төрски һазртан
 Иим бөөдлтө бөөхийч?
 Аль талдан күүнд
 Авлгж одсн болхийч?

8. 11. 1947 ж.

* * *

Нашун далан амнд
Нанзин дунгэ чолун,
Авад эргүлэд шинжлхнь
Алтнас герлтө алтн.
Дотркинь хамхлад хөлөхлө,
Дөрд хүүрэ элси.

Бүдрөгө, халхата хаалһд
Батас бат тайг.
Авад хартан бэрхлө,
Айта чигн түшг.
Эөмшг йосндан учрхла,
Эмнд күрх күүрг.

27. 11. 1947 ж.

* * *

– Салхм, – гидг үг
"Сөн залусас" харна.
Эөмс эөмгөр йилһрдгүдин
Лальнь эднд бөөнө.

Шимтө ясн дээр
Шууглдад нохас үмглдг.
Кень чидлтөнй авчкад,
Күрклөд зогсал бөөдг.

Чидлтөнй зөв болдг
Цаг манд учрв.
Худл цөклж гүүдг
Хар өдр ирв.

Эмиённь сө хөөж
Эмт дахулдгуд элвжв,
– "Көөрксиннь телө", – гиж,
Келдгуд оln болв.

Иньг иньгөн меклэд,
Иткл мана тасрв.
Үүл, килнц бадглад,
Үнн чинрэн геєв.

Чик седклтө үүрэн
Чи яһж медхмбч?
"Көөрк, көөрк", – гижөбөд,
Күзүһичн керчхлө, яахмбч?

Салх ухаг көөж
Седкл деерэсн өрлһий,
Хату хаалһан жөөллж
Хальмгуд, ниидөн багтый.

Хорн шарлжиг давхрлчкад,
Хуһлж үзлч, чадхийч?
Төрүгөн нежөдөр хуһллч,
Төгөд учринь медхийч?

2. 12. 1947 ж.

* * *

Инөх, наадх, нөөрлх
Иньг манд санана,
Харан-баран уга
Халһата хаалһ уняртна.

Күүнэ һазрт түрөд,
Көлдөд чичрж йовхла,
Таньдго хаалһин салгчд
Төөрөд уульж бөөхлө,

Хамг зовлңгимдин медөд,
"Хээмнь", – гиж зовад,
Хаалһимдин чиклөд өгм
Хальмг манд кергтө.

2. 12. 1947 ж.

* * *

Альвлад, өкөрлөд, теврхлэм,
Архулихн дотран иинөнөч.
Дурта бөөдл нарчкад,
Ду нархшч... зулнач.

Бүтүпөр келөд, шоглад,
Бүльгүлсн зүрким мернөч,
Олн зүсөр өкөрлөд,
Онданар нерим келнөч.

"Үнөр, дуртав", – гийһөд
Үгөр келөд оркхшич,
"Негхн чич", – гийһөд
Нүднөннь хөлөцөр нааднач.

"Дуртавч кенд?" – гихлэм,
Ду нархшич, эргинөч...
"Нам саната", – гиж
Наад бәрсн болнач.

Өвлөд нархар седхлэм,
Эвлөд толһабим теврнөч,
Олн зүсөр өкөрлөд,
Онданар нерим келнөч.

1947 ж.

* * *

Иньг, эңкр иньг,
Ичрән хай, өкөрлнөв,
Илдк дуран, медүл,
Ирх амулн келнөв.

Әмтнәс башрдад эмәснчн –
Әмтәхн дурнанчн тәөлвр;
Саналдчкад, өкөрәр
инәмсгүлснчн –
Седклинчн әрүн тачал.

1947 ж.

* * *

Дала юмнд күүрхөр
Дурндан үгмүд харна,
Дээсөн дарад билжлхөр
Догшар зүрхн шатна.

Күчр цаг өөрдөд,
Күндөр зүрхн цокхла,
Өөмшг нүднд үзгдөд,
Өнь өөрдөд ирхлэ,

Хөөкрж бөөсн залус
Хама? Геедрж оч!
Болһаһад хөөбөд олхла,
Баавһанриннь хорма дор.

Амрар медүлөд келхд
Амдн мана Алтад,
Адһад зүткхөр седхлэ,
Аарцгмдн мөл шорад.

1947 ж.

ХАРУЛЧУВ

Аавир, ээжир – седклм,
Ахир, дүүнр – зүркм,
Тулг-түшг, омгм –
Төрскн хальмг нутгм.

Сохртнь нүдч болх
Седкл – мана зүркнд,
Харһуднь хаалһч болх –
Харулчин цаһан седвөртөв.

Киртэ ухата күмнд
Кезед чигн өшөтмб,
Олнд туста күмнд
Ондин эңкр үүрньв.

Өдстө бурхдтан зальврад
Өмөн, насан даалһнав,
Төрскн нутгиннь төлө
Толһаһан чигн хармнхшув.

Болд нудрман агхлам
Баатр Хөчһрин күчи,
Хээкрөд сүрөлжх цагтм
"Хальмг" – гидг нерн!

Больш угаг болһдг
Бички хальмг харулчув,
Ори-нутгинь төлө
Оньдин, оньдин белмб!

Нег күн мет
Ни-неги болий,
Көлөн дегц ишкөд
Көөсөн күдг дасий!

1947 ж.

Х А Л Ь М Г

Хальмг –
Күнкл Богд Чингс.
Хальмг –
күдр туужин чимг.
Хальмг –
залуһин бахта нерн.
Хальмг –
зүрким таалһен айс.

Будда өрүи номтадан
Бий-догцм мөңк.
Хальмг болж үүдсидөн
Хан Чингсэм өвк.

Чирөнъ шар, нүднь
Чисм хар, уутъхи,
Ухандиъ кемжөн уга,
Утдан, өргидөн – эйдөн,

Азий Европтанан хамдан
Африктэ нурвулн багтна.
Күлг арнзлымм шүрүнд
Кентн эс дөгдлэ...

Харцх шуугад нисхлэ,
Хальмган болһж күгдлнөв,
Бүргд живрэн делхлэ,
Бийэн гиж сүрэлкнөв.

Оошкрад нарн нархла,
Өрчдк зүркм бульглна,
Төрснн Орн-Нутгм
"Тенд", – гиж күгдлнө.

28. 08. 1948 ж.

УГАТЯ БАЙН ХОЙР

"Кеер бөөсн андсхан
Кергмөд нег ирхнь
Хорһна үнрөр сенчуринь
Хулһн цоолчкесн санж"

"Тиик тер", – гилдөд,
Төгәлн зарцнрнь хөөкрлднө.
Тедн заагас негнь
"Түрд гитн", – гинө.

"Нарна халунд шатад
Ноха чигн һаңһьдм,
Мажар тергн чилгүрөрн
Мөлкөд дошад бөөдм".

"Энчн маһдта", – гилдөд
Эргндөн яльчнр алмацв,
"Болһа, ноха", – гиж
Байн угатяг толһадв.

Ууг алтнла зерглүлхлө,
Угата яльч, күмч?
Чон: "тиим", — гихлө
Чи, туула, юмч?

19. 08. 1948 ж.

БИЧКИ ХАЛЬМГ

Баг ноһан заагг
Бички хальмг сууна,
Нарган шарлж авад
Назр хатхад бөөнө.

Күрч ирэд зогсхлэм
Көвүн бийүрм хөлөв
— "Яһжанаһ?" — гихлөм нанур
Ярлзад өкөрөр инөв.

— "Батхныг чим төлмдөн
Бөрөд авчкж, сулдхнав!"
Бөөсн цогцм уирад
Бички хальмгиг өкөрлүв.

— Хамгиг зовлңгас гетлгх
Хөөртө Буддан седкл,
Урһмара ним төвчнһү
Уул хальмг зүркн.

Буйнта седклөн бөрөд
Баатр болж өс,
Гүрмтө, килңцтө коммуна
Гүлмөс сулдх бас.

5. 09. 1948 ж.

* * *

Цандгин хар уснд
Чолу шивлчн – бутъхаглна,
Далад терүгөн шивлчн –
Далвачкад, цегэхн мелмөнө.

Өөрхн тоолврта күн
Өөлх-уурлхд түргн;
Күңкл холч болхла –
Күлццү, седкль өргн.

28. 04. 1952 ж.

ЖӨӨЛН АВГА ХЭЛЭЦ

Жөөлн авга хөлөц
Жигтө сөөхн, соньн.
Жирлн күңсн альвн,
Жирлн күлөсн төвшүн.

Сарин герлд тунгсн
Сарсасн өргн теегшн,
Сансн хамг бүтхд
Серл болгч тулгшн.

Туужин халун билг –
Тунгсн цецнө булг,
Түүнө харгч селвг –
Тунжрсн'бамб цецг.

Ухани күцл болж
Удъврин цаг киснө.
Үнн йовдл хулулж
Урмд седклд өргнө.

Үлү сөөхн зүүдөр
Ундн нөөрт болна.
Урсхлин ик өөһөр
Уул хатцас дуудна.

Зөрмдөн догшн, хурдн
Зерлг кевтө үргнө.
Зүркн, седкл, уханд
Зурж болж үзгднө.

Эвт орсн цагтан
Эвлүн болн дүмбр,
Эн цогц насндан
Эрк шилтө жирлн.

ИНЫГИН НЕРИ

Хэврһин ки тоолцсар
Хуучрж салврж элсн,
Үлдсн түрү тасрхань
Уулын шуурха кедсн,

Цагин шүрүнд харһад,
Цокгдж омган геесн,
Цунцг халун, киитнднь
Цогц-өмөн теесн,

Кеер, һаза хонад
Кец дерләд йовсн,
Монлцг һазриг эргөд
Мел дундуртнь ирсн,

Уульх инөхиг тепштнь
Уугар үүрөд зөөчксн,
Үлдсн ардк ормднь
Урһсн овр хатурчксн,

Оньчта мини ухан
Өрч дотран бульглна,
Ханьцх иньгин нерәр
Хаврин теегшц цецгленә.

Геедрсн омг, иткл,
Һольшг седкл, санан,
Баатр болгч күцл
Бас чигн хамдан –

Цуһар-хуһар нанур
Цувад гүүһөд ирв,
Цецгә ухандм урһаһад
Чидл бульчндм үүдөв.

Оньчта эн неринь
Оньдин болһн санхув,
Өгсн түүнд ашинь
Ол дөкж келхүв.

ЃУРВИН ӨРКНЧ

Көл угань – Мөлкөдө,
Көкөдөнъ – һар уга,
Сохриннь нерн – Өлкөдө.
Согту һурвули, хөөкрлднө.

Өлкөдөнъ гентки келжөнө:
– Өөртн юн цөөжөхмб?
– Чөлөн уга сохр
Чамд юн цөөхмб? –

Мөлкөдөнъ иигж уурли
– Мааклнав чамаг, – гижөнө.
Өөрнъ суусн Көкөдөнъ
Өлкөдөһөн харсжана, келнө:

– Чи, Мөлкөдө, арһулд,
Цааран тагчг су,
Чидлөсн давад бөөхлөчн
Цохдад уга кехүв.

Сохрнь үзсн,
Доһлигнь девссн,
Һар угань цохдсн...
Һурвули кесгтөн хөөкрлдв.

* * *

Теегин һөрдшң делчкөд
Така мет ниснөч,
Һартан модн угаһар
Һалзу ноһаһур дөврнөч.

Көлән жиисн цагтан
Көнжлөн, иньг, кирц,
Киитн немшин салькнд
Көлдж үкхөн мед.

Чидлөн, бөөдлөн – цугтнь,
Чиннүрдөд медчкөд зүтк,
Аһу ик төрүр
Айстан бичө гүтк.

Б Е Л Г

Седкл, ухаһан медлцснө
Сөөхн итклин темдг,
Чиндһн цаһан альчур
Чик йорта белг.

Ирх, болх жирһлүр
Ицөж көтлсн урмд,
Ичр түрүһин халхд
Икөр дөһнгсн сүр.

Баахн хойр зүркн
Байрлад ниилснө иткл,
Бөөх халун дурна
Буслад шуугсн булг.

Баатр Бумбин орна
Болвсн Шавдлин өскө,
Күмни хөлөц байрлулгсн
Каңкисн үнртө цецгө.

Дегтр чилөһөд умшлһнд
Давсн цагин аш,
Өөдөн дуудгч ухана
Онъчта цаһан көрң.

Дүңгөсн сөөхн асхар
Дүүрөд жиһсн айс,
Амулң болгч өдрт
Ачлһ өгсн нарн.

Эрүн цевр седклин
Алтн өңгтө герл,
Өкөрлж эңкрлснө ард
Өгсн альчур белг.

Аш ик белг,
Авсн үүртөн байрлжанав.
Эврэн авсн мет
Эн шүлгөн нөрөджөнөв.

* * *

Экин омад үүдсөрө
Эклэд өмтнд тоолгддг,
Эндэс авн үндслэд
Эрэтө хаалһ татгдг.

Аһар, чиг, бүлөн,
Алтн нарна толян,
Экн уга үндсн,
Эрк уга үкл –

Эн орчлңгин үнн
Иигэд мөңк бөөһө.
Олхар, үн үзхөр
Орчлң одачн хөөһө.

Олна сә хөөсн
Онъдин элдү эндүтө,
Бийөн медхөр седсн
Бас күчр хоньтгта.

Буурл буйнта ээжэс
Буддан бийнь төрсн,
Туужинь авад хөлөхлө
Тегөд иигж зөңглсн:

"Орчлң – зовлң, нольмсн".
Онтхан уга чик;
Төрх тоньлх хойр
Түүнө хойр үзүр.

Төрхәсн урдк бөөсөн
Тодлж медхнь берк.
Авьясарнь әмтиг ажглхла
Әмтө, үндстөнъ ил.

Төрснө хөөннь үкхнь
Төрүц хоньтг уга,
Хамаран дөкәд одхнь
Хаалһ бүтү, харңду.

Эн цогцдан байсад,
Эргәд көгшрөд ирхлө,
Кезә, хама үкхән
Кирцөд дүннхөр седхлө,

Йилһрж уханд тодрхархш,
Юмн төрүц медгдхш.
Гурвн учртин үндсн
Гүн, күцгдхнь берк.

ЭҢКР, ЭҢКР ТEEГМ

Эк-эцк болгсн
Элдү энкр теегм,
Мөнкиндөн, чамаһан
үзшгоһар
Мел салсн болхийв?

Көк ноһаһичн девскрлөд
Кецичн дерлөд үрглдг
Чирэ нүдим үмсөд,
Чикндм тууль шимлдич.

ДУН

ЭКИН ДУН

Өкөр сарин толян
Өңгөһөд харачар хэлөнө,
Өлн герлнь үсәрөд
Өлгө деернь цөөнө.

Шикрлүһин догшин урсхл,
Шуугад чолуһан бүлүднө,
Көк дольган цацгдад
Көөстөд эргән цокна.

Эмгэхи Шикрлүн уснас
Аризлан Мангс услна,
Цөкүр болсн хату
Чолунднь селмөн бүлүднө.

"Өсхч, энкр үрм,
Орн-нутган харсхч,
Эвлүн дуунамм айст
Эн насндан унт".

"Залу дүрөри баатрч,
Зүркн, седклөри хальмгч,
Базг Улан Хондршн
Бас нег арслгч.

Дөмшгтө дөөнүр зөрхлөчн
Эрүн мирдөн герөслхүв,
Ээлтө самнрас чамаг
Экинчн сөкүсн хальчлх.

Ардчн ээжчн ханцар
Эдстө Бурхдтан зальврхув.
Ээтрүлөд, сөөнөрнь төөлөд,
Эркөри белг бөрхүв.

Нашун нольмсан бултнһунар
Ханцар сууһад арчхув.
Өдриг күчлмүдәри өнгүрүлхүв,
Сөөг зүүдәри бархув.

Унт, көөркм, унт,
Унт, өсч-өргж,
Унт серглң эрүд,
Унт дулахи өлгөдөн.

6. 07. 1946 ж.

ӨМӨРЭН, УЛМАР ӨМӨРЭН!..

Дун

Цөөкн хальмг баһчуд
Цевр седкл зуйе,
Цецгө болсн дүүнртөн
Цаһан хаалһ сөкие.
Көкргч хальмг теегиге
Кеерүлж цецгөс урһдг,
Көрнгө хальмган батлхар
Керсү үрдүд төрдг.

давлһн:

Өмөрөн, улмар өмөрөн
Өнр мана баһчуд!
Өмөрөн, улмар өмөрөн,
Өөдөн туган өргие!

Туулиге үнд хүврәм
Түншүр эрдмтө болие,
Тонкунд серл орулм
Туста сурһуль дасие.
Бул-чолун хадиге
Билг, ухаһар урсхае,
Босад дарш угаг
Бусу арһар дилие.

давлһн:

Өмөрөн, улмар өмөрөн
Өнр мана баһчуд!
Өмөрөн, улмар өмөрөн
Өөдөн туган өргие!

Хонһр, Жаңһран сергөж
Халуч, зөрмг болие,
Хәэртә хальмг нерөн
Хадһлж зүркндөн бәрие.
Арви харин харшиге
Өрүн номар дарие,
Өәмшг уга тогтун
Алтн жириһлд күрие.

давлһн:

Өмөрөн, улмар өмөрөн,
Өнр мана баһчуд!
Өмөрөн, улмар өмөрөн,
Өөдөн туган өргие!

Агсбург, 3. 06. 1946 ж.

ДУН

Дүлө өргн теегөр
Дууна айс жингнв,
Далвһр ик көдөднө
Дүүрән һарч сергв.

Цер уга хоолнө
Цааһан чидлтө күңкнв,
Цагин жирһл болгсн
Цегән сәәхнөр һоожв.

Чочад генткн соңсгдхларн
Чикнө хужр сергөв,
Чинрнө ухаһар тархларн
Чеежин уудьвр һарһв.

Эврә хальмг айснө
Эңкр болж таасгдв,
Дөкн чиннөд бөөх
Дурн зүрким тааль.

Сергн дуучиг үзхәр
Шилтөд эргөд хөлөхнө,
Дуучла харһад күүндхәр
Давад өөдмүр ирхнө,

Уняртгсн көк теегин
Үрглж захнө үзгдхш,
Үзгдсинь болһаһад хөлөхнө
Йилһрлж баран медгдхш.

Зу һарсн дунө
Зөргтө омгар ниснө,
Зууран тогтл угаһар
Зүткж уралан делнө.

Жигтө сәәхн думб –
Жиннх дутман сонрдг.
Жирһлтө ик һазрв –
Жирһлһн болж уняртдг.

* * *

Сөөннь өрөлин салькн
Седклим мини салвлна.
Сөөхн таңһчасн салхларн
Санандан гемтө болув.

Ээл уга Кубанднь
Ээж-аавнрасн хаһцлав,
Элкм мини урдсад
Ууляд-унжад саллав.

Ууляд-унжад салв чигн
Ут хаалһдан орлав,
Ут хаалһдан орв чигн
Уулс заагар йовлав.

Уул заагар йовад йовхнь
Өмнөс хаһад генүлнө,
Өмнөс хаһад генүлв чигн
Усна көвөднь ирлөв.

Усна көвөднь ирв чигн
Орс хамгнь йилһрнө,
Орс хамгнь йилһрв чигн
Ухань минь дүңһцнө.

Манһдин һазртнь йовхнь
Мандлсн нарн һарна.
Мандлад нарн һарв чигн
Манцин һолнь сангдна.

Сөөннь өрөлин салькн
Седклим мини салвлна.
Седклим мини салвлв чигн
Сөөхн таңһчм сангдна.

ЙӨРЭЛМҮД

* * *

Хату уга – жөөлн,
Хол уга – өөрхн,
Дунд уга – дүүрн,
Дуту уга – күцн,
Угаты уга – байн,
Өнчн уга – өнр,
Төр-шажн бат,
Таңч тогтун,
Санан амр,
Седкл байрта,
Сүв негн,
Сүүр сөөхн,
Седклөн медлцж
Сөн болх болцхай.

* * *

Эргни хард,
Өвсни көкд,
Дөн уга давд,
Зуд уга холд,
Алтан таньш уга
Байн болие.
Ачнран таньш уга
Өнр болж,
Салаһарнь тосн хоожад,
Саңнаһарнь көлсн хоожад,
Килнц хамгнь өрлж,
Кишг, буйн делгрж,
Улан залат хамгарн
Учрж йовх болцхай.

* * *

Буйни мөр көлглөд,
Йөрөлин хазарар амһалад,
Күлцңһүнин маляһар малядн,
Тоньһсни Нирван олх болтха.

МАНА ХОТНА КӨВҮН

Муушан Мууклан Һәрә һарсна 70 насни өөнд

Шидрөһө манаһнд үүдси һег шин авъяс — миҗән һазәһур бөөрищәси хальмгудла бүрдөгдси залһддан болн терүг цаарандиь делгрүдлһн. Эн авъяс йир соньн болси дссрән ик иргчтө, тодрха чинргтө болж оошагдјана.

Эн авъяс одна оныг өсј батрјана. Олн жилин туршарт мана миҗөг халхјасн хар көшг өдгө цагин һекврөр мөккинд сөкгдси болж сангдна.

Эн залһддан хаалһин һег ацнь — һазадын ордудт бөөцхәси, ода чиги бөөцөдг хальмгуд дундас һарч өсцхәси бичөчһриг мөдлһн, теднө үүдөврмүдлө мана умшачһриг таньдулһн болјана.

Тиим үүддәр тодрхаһар, шунмһаһар делгрүлј бөөһнь темдгтө хальмг бичөч Буджала Егор. һазадын ордудт терүһө илдкси, мадһла таньдулси бичөчһрин һерд дунд минн таньд, манаһна хотна күн Муушан Мууклан Һәрә гидг дууч болн шүлгч йовна. Терүһө баһ дүүвр дүр минн санһртм заядар тодрла.

Мууклан Һәрә болн минн дү Бамб, Инҗин Бамб, 1925-гч жилд төрҗ һарцхәси цацу наста билө, һег школд хамдан сурч йовцхала. Нег дөкж тедилө харһси санандм орна.

1936-гч жилин зуһар мана республикин нуттудар, өөмг, өңг болһнар хальмг улсин билг-әрдм хөлөгч олимпиад кегдј йовси өдрмүдт би Көгчһрө нутгт газетын корреспондент болж тенд бөөлөв.

Нутгин олимпиад болжатл Һәрә Бамб хойр сурһульчһр өөрм ирж нанла мөндлцхөв. Бамба келјөнө:

— Эн Һәрә "җаңһр" келнө, хальмг шүлгүд умһна, дуд дуулна.

— О, йир сөн, — гиҗөнөв. — Эн концертд орлцхөвч? — гиҗ Һәрәһс сурјанав.

— Би эвроннь өңгин олимпиад орлцлав. Энд мини орлцлһн уга, — гиж Һөрө цоолһа.

Тийгхд эди өрө арви һарси наста өкөрлч сурһульчир биле.

Муукла Һөрө йир шудрмг, юм медхдөн дурта, зөрмг авцта ковүн болж медгдлө. Мелмоси хойр нуднь бүлөкн, жөөли хөлөцтө биле.

— Хальмг шүлгчирөс кен кенинь меддвчи? — гихлөм, тер түдөр угаһар:

— Кесгинь медда, — гичкөд, Калян Санжин "Бригадир" гидг поэмин зөрм бадгуд умшв.

Келиш цевр, дунь сарул умшһн болж мини санврт тодлгдла...

Дөн эклси жилин намр мини дү Бамб Элстд ирж ФЗУ-д сурчала. Муукла Һөрө эврөннь колхозд көдлжөнө гиж тер келлө.

Тер намрин хуучар би фронтд мордлав. Тегөд эн хойр иньгүдин цаарандк хаалһин тускар хальмгуд Сиврос жөрү ирси цаг күртл би юм меджөси угав.

Бөн-бооглөн нанд мегдснь өвртө һундлта болж һарв: фашистск Германь тал хар көдлмшт йовулгдси советск баһчуд дунд Муукла Һөрө бас йовж... Элстин ФЗУ Грузин Тбилиси балһси тал төмр хаалһар йовулгдж. Эднө йовси поезиди хортна самолет бомбдж, ФЗУ-н көвүдин кесгнь хорж. Тер тоод Бамб өрж...

1958-гч жилин хавр Федеративи Германияс нанд нег бичг ирлө. Секөд умшхда, бичг бичснь Муукла Һөрө болж һарв. Эмд йовдыж гиж санад, би байрллав. СССР-н Деед Советин депутатд сунгдси учрар намаг тер йөрөжөнө. Бийиннь тускар: өрк-бүлтөв гиж бичж. Нань юми уга. Цензорас саглси болхутов.

Тер бичгис би Муукла Һөрөн эгчднь — Александра Мукуловнад — Харайкине гергид өглөв. Эгчнь дүүһөн хама бөөдгинь нанас эртөрө меддг бөөдл биле.

Ямаран болв чигн тер бичг намаг байрлулла, хама бөөдг болв чигн Һөрө өмд йовхинь тер бичг медүллө.

Бичөч Буджала Егорин седвөрөр Муукла Һөрөн зөрм шүлгүд "Теегин герл" журналд барлгдцхав, хөөннь Хальмг телеүгүлд Муукла Һөрөн тускар шишлч хойр үзүлвр бүрдөгдв. Терүнд Муукла Һөрөн чирө баһ насни дүрөри герлтв, терүнө сарул хоолын дуулһин соңсгдв, дууни дүүрөн өргн теегөр өлкөси болад бөөв. Терүнө шүлгүдөс умшгдв. Шүлг болһнь гейүртө, гейүртө болн герлтө. Өрк-бүлөн, элгн-садан, энкр теегөн, үүрмүдөн, зүркни иньгүдөн санлһн, һашута бөөцөн медүллһн эвро улсин седклд харм төрүлнө.

Муукла Һөрөн шүлгүдин чидлинь, эрки уткинь, эзнөннь седклинь медүлөч бадгуд цим:

Төрски таласм һарси
Теегин сальки, ирич,
Терз тустм ишкрси
Таилмжта дууһан дуулич.
Көжргси теегини тускар
Келж сөөхнөр дуулич.
Канкнси эрвигин уриинь
Күргөд нанд ирич.
Тенси, өнчрсн цолцим
Теврөд, арһул саатульч,
Тосад, зогсхлам чирөбим
Таалад, үнөр өкөрлич.
Үкүлтө чеежимн зовлигит
Үнтө ээждм күргич,
Үзси, соңсси хамган
Үндннь күргөд келич.

***

Харцх шовун нисхлө,
Хальмган болж күгдлнөв,
Бүргд живрөн делхлө,
Бийөн гиж сүрөлкнөв...

***

Оошкрад нари хархла,
Өрчдм зүржм булгына,
Төрскн орн-нутгм
"Тенд" гиж күтдлн...

Эн үгмүд дахлдад, экрж уульлнн, энрж гейүрлнн уданар
соңсгдсн болна.

Эн мет билгтө манахна кедү үрдүд күүнө назрт, дөөнө
түүмрт, кийтн Сиврт хорцхасн болх?.. — гисн тачалта хармигч
тоолар өмтнө седкл зована.

Хөөрн дууч көвүн Һөрө хөрин хол назрт дөчн нсгтөдөн,
идр күчтө болгч кемдөн, энкр теегән сангч тачалтаһар, цагар
һарсн хортала дөөнө уригар өнгрж, хөөртө халуи дууһар
терүнө сүмсн хальмг өргн теегтөн ирж, төрскн улсин санврт
мөңкрв.

Муушан Муукла Һөрөн һарлсн төрл-садн өнр бүлтө.
Элстд бөөцхөнө. Долгинахн цугтан: Долгин Григорин
(Муушан Үрвжүрин) үрдүд, ачнр-жичнр; Долгин
Константинө (Муушан Ган) үрдүд, ачнр, жичнр, эдн Муукла
Һөрөн ахир-дүүнр, төрлмүд, эсенр, үйнр, Муукла Һөрөн
һарлсн эгчнр-дүүнрн, төрлмүдн, эсенрн Көгчнрө района
Асмуд, Аавинки өңгст бөөцхөнө.

Иргч 1995 жилд шүлч, дууч Муукла Һөрөн төрж һарсна
далдгч өөн болхнн. Энүнө элгн-садн өнр бүлөри терүнө өөн
темдглхөр белдж бөөх болта. Эн өөнлөнө залһлдулад, терүнө
шүлгүдин дегтр һарһх арһ олхла, шүлгчин неринь
мөңкүрүлһнд тодрха нөкцл болх мөн.

Муукла Һөрөн өрк-булн — гергн, көвүн күүкн хойрн
манахнас холд — Америкд бөөдг болв чигн авалинн болн
эцкинн үүдөсн шүлгүдиг болн дуудыг, магнитофонд бичгдсн
лакта дууһинь, зургудын хадһлад, манахнд өгсн йир үгтө,
икл сөн төр күцөж гиж темдглх кергтө.

Бичөч Буджала Егорин нилчөр шүлч, дууч Муушан
Муукла Һөрөн сүмсн төрскн назртан ирж бөөршн гиж оошах
кергтө.

*Инжнн Лыж, Хальмг таңһин шүлч, Ока Ивановиш
Городовиковин нертө хальмг государственн мөрөн лауреат.*

1994 жыл ноха сар.

ЭРКН ЧИНРТӨ КЕРГ...

Арвн жил хооран "Алдр СССР" — гиж нерөдгджөсн
мана орн-нутт "Перестройка", "Ускорение", "Демократь"
гидг, урдн соңсглад уга үгмүд КПСС-ин ЦК-н дарани
конференц деер зарлглад, дарунь эн хамгиг жирһлд тохрах
общественн-политическ жисөн, эклө. "Гласность" гисн ик
төр орн-нутт үрглждөн үндслж эврө орман олла. Эн зарлгдсн
тоот шинрлтс келгдсн үгөс күцөгдх кергт тохрад, күчр күнд
көвөр олна өмдрлд орв гиж темдглх кергтө.

Үлгүрн: Оли жилин туршарт орн-нутгин оли-өмтнө
бөөдл-жирһл, теднө санан-седкл, керг-үүлдар болн сулдхөр
хамгиг нарта делкө деер бөөх ондан орн-нуттудас халкляж
бөөсн төмр эрс хамкрад, тарж одсн бөөнө.

Өдгө цагт-тер орн-нутг чигн, тер нутагин тулг-чидл болж
бөөсн КПСС чигн, өмтнө өмдрлин йовудт хорлтан халдаж
бөсн нань чигн тоотс хольарад, тарж одва.

Урдн хорлд гиж тоолгдж бөөсн орн-нуттуд өдгө цагт
тиигж тоолгдган уувр.

Гражданск дөөнө, дарунь Төрскөн харсгч дөөнө келд
һазадын орн-нуттудар өмөн харсад тарсн өмтн болн орн-
нуттас Советин йосна шиидврөр күчнөс көөгдсн өмтн төрл-
садан олцхах, теднлөһөн өмд-мсндөн медлчж чадх арһ учрв.
Күчөр көөгдсн өмтнө кесгн хөрү орн-нуттури хөрж ирсн
бөөнө, зөрмнн гиич-һууч болад төрл-саднанд ирднө.

Иим хуврилтс ирснө ашт хазадын орн-нутгудт бөөнөд, урн-үгин литературин, сойлын, төрски келнө болн нань чигн халхар үүлдж йовсн өмтнө иерднь сергөдөд, теднө бичсн үүдөрмуднь илдөд, хөрү төрски нутгури хөрж иржөнө.

Тийм бичөчнрин негнь, мана Көтчнрө района Асмуд онгин үрн, Муушан Мууклан Һөрө. Эн билгтө күүнө бичсн шүлгүднь, дуулси дууднь, энүнө үүдөсн көгжмнь болн келж өгсн Алдр Жаңһрин бөлгүднь магнитн кассетд цагтан бичгдөд, цусни төрл-саднднь хадгдгдж бөөж.

Муушан Һөрөн үүдөсн цуг хамг үүдөрмүдиг, хальмг улсын шинэс босхж авчач сойлын, урн-үгин литературин, төрски келөн дасж өргжүллһни көрцгин санд темдгтө сөн төвц болх гиж санад, Хальмг таңһчин Түрүн Президент К. Илюмжиновин программиг илт кергт тохрахар седөд, Көтчнрө района Президентин элчин администрац сөн седклтө спонсормудын дөнгөр Муушан Һөрөн "Теегин сальки" гидг нертө шүлгүлөни кураңбу нарһж бөөснь эн.

Декөд, Муушан Һөрөн эн дегтриг мана администрац Хальмг таңһчин цуг шкөлмудын библиотексөр мөңгинь авл уга, хальмг келөн сөөнөр дастха гинһөд тас өңгөр тархах шиидөр нарһсн бөөнө. Эрки чинртө керг гиж эн үүддврит үйлж бөөновидн.

Көтчнрө района үрн, көгжмч, шүлгч, зурач Муушан Һөрөн үүдөрмүдиг арднь орад, төрл-садиланнь харһад, хазадын орн-нутгас авч ирөд, "Теегин герл" журналын халхст эклж барлсаннь дару "Хальмг Үнид" өгч барлсн, телеүгдлөр үзүлсн, цаган болн арһ-чидлөн, медрлөн өрвалл уга эн дегтриг бел кеһөд нар үзүлж хальмгин олд умшачирт күрсөнднь бичөч Буджала Егорт ик халһтан өргж бөөновидн.

Мөцкөн Сергей, *Предизентин элчин 1-ч даруж, соци-
альн политикан заллтын толһач.*

НАРЦ

Буджала Егор
"Цагнь ирхлө..." 5

ШҮЛГҮД

✓Теегин сальки	10
О, ветер...	13
Бичө зов	15
Бичг	18
Хойр сүүдэр	20
"Өөх, ичх, эмэхиг..."	21
✓Теегм	22
"Өрүн, цевр седкл..."	24
"Үашута жирһлүрн хөлөхнь..."	25
"Дүмбр теегимм сөөхлө..."	27
"Бички бор боһшурһа..."	28
"Өнгрсн сөөхи цаган..."	28
"Дорж-Һөрөн Санһж..."	30
"Меклгдчкөд, зовж бөөнч?..."	31
"— Худл, — гиж, үгим..."	32
"Нарна ээвр тосад..."	33
"Һашун далан амнд..."	34
"— Салхи, — гидг үг..."	35
"Инөх, наадх, нөөрлх..."	37
✓"Альвлад, өкөрлөд төврхлөм..."	38
✓"Иньг, эңкр иньг..."	39
"Дала юмнд күрхөр..."	40

Харулчув	41
Хальмг	43
Угата байн хойр	45
Бичкн хальмг	46
"Цандгин хар уснд..."	48
"Жөөлн авта хөлөц..."	48
Иньгин нерн	50
Нурвн өркнч	52
"Теегин һөрдшн делчкөд..."	53
Белг	54
"Экин омад үүдсөрө..."	56
✓ Энкр, энкр теегм	58

ДУН

Экин дун	59
Өмөрөн, улмар өмөрөн...	61
Дун	64
Сөөни өрөлин салькн	66

ЙӨРЭЛМҮД

"Хату уга — жөөлн..."	68
"Өргни хард..."	69
"Буйни мөр көлглөд..."	70

<i>Инжин Лиж</i> Мана хотна көвүн.	71

<i>Моңан Сергей</i> Эркн чинртә керг...	75

Мушаев Г. М.
М **Степной ветер: стихи, песни, благопожелания.** — Элиста: РИП "Ботхн", 1995. — 80 с.

ISBN 5-87024-056-5

Сборник стихов "Степной ветер" интересен тем, что автор его — поэт калмыцкого зарубежья. Стихи, песни, благопожелания, вышедшие из-под его пера, совершенно свободны от коммунистической идеологии. Они написаны не по заданию, а по зову сердца. Тоска по малой Родине — Калмыкии, по любимой девушке, по неповторимым краскам родной степи является лейтмотивом этого удивительно лиричного сборника.

Сборник стихов "Степной ветер" рассчитан на широкий круг читателей.

ISBN 5-87024-056-5

ББК 84.3

Литературно-художественное издание

Мушаев Гаря Мухудович
СТЕПНОЙ ВЕТЕР
Стихи, песни, благопожелания

Ответственный за выпуск
Е. А. Буджалов
Художественно-технический редактор
Ф. М. Дубров

ISBN 5-87024-056-5

Сдано в набор 28.11.94. Подписано в печать 14.12.94.
Формат 60x84 1/32. Бумага для массовых изданий.
Печать офсетная. Гарнитура Тип Таймс. Усл. п. л. 2,32.
Уч.-изд. л. 1,8. Тираж 3000 экз. Заказ № 3054.

Государственное
редакционно-издательское предприятие
"БОТХН"
358000, г. Элиста, ул. Ленина, 242

АПП "Джангар", г. Элиста, ул. Ленина, 245

